

СИСТЕМА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

THE SYSTEM OF LEGAL REGULATION OF DIGITAL DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF MODERN SOCIETY

Дворніченко А.С., к.ю.н.,

старший викладач кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Стаття присвячена дослідженню впливу цифрових технологій на трансформацію сучасного суспільства та ролі електронної демократії як важливого соціально-політичного феномена. Основну увагу приділено правовим і адміністративним механізмам впровадження електронного урядування як інструмента оптимізації управлінських процесів і вдосконалення взаємодії громадян із органами публічної влади. Автор досліджує нормативно-правові основи, що регламентують функціонування електронної демократії, розглядаючи її як інструмент забезпечення прозорості, підзвітності та інклюзивності державного управління. У статті наведено аналіз концепції інформаційного суспільства, розробленої І. Масудою, яка визначає шість ключових принципів демократії участі. Особливу увагу приділено питанню впливу інтернет-технологій на публічну політику, зокрема їхньої здатності підтримувати політичні дискусії та забезпечувати доступ громадян до інформації. Описано роль електронного уряду як фундаментальної складової цифрової трансформації державного управління. Автор досліджує нормативно-правові аспекти розвитку інформаційного суспільства в Україні, аналізуючи ключові положення Концепції електронного урядування. Також розглянуто приклад впровадження електронного сервісу «ДІА» як одного з інструментів цифровізації, що забезпечує громадянам доступ до державних послуг і документів. На основі проведеного дослідження зроблено висновок, що розвиток електронної демократії вимагає всебічного правового регулювання, спрямованого на мінімізацію ризиків і забезпечення ефективності її впровадження. Інтеграція цифрових технологій у державне управління створює умови для зміцнення верховенства права, довіри до державних інституцій та підвищення якості адміністративних послуг, що є передумовою сталого розвитку демократичної правової держави. Підкреслено, що інтеграція цифрових технологій у публічне управління сприятиме зміцненню демократичних цінностей, підвищенню довіри до органів влади та забезпеченню сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: електронна демократія, електронне урядування, інформаційне суспільство, демократичні процеси, публічне управління, правове регулювання, цифрові технології.

The article is devoted to the study of the impact of digital technologies on the transformation of modern society and the role of e-democracy as a significant socio-political phenomenon. The focus is placed on the legal and administrative mechanisms for implementing e-governance as a tool for optimizing governance processes and improving the interaction between citizens and public authorities. The author examines the regulatory and legal frameworks governing the functioning of e-democracy, considering it an instrument for ensuring transparency, accountability, and inclusivity in public administration. The article provides an analysis of the concept of the information society developed by I. Masuda, which identifies six key principles of participatory democracy. Particular attention is paid to the impact of Internet technologies on public policy, specifically their capacity to facilitate political discussions and ensure citizens' access to information. The role of e-governance as a fundamental component of the digital transformation of public administration is also described. The author explores the legal and regulatory aspects of the development of the information society in Ukraine, analyzing key provisions of the Concept of E-Governance. Additionally, the implementation of the "DIA" electronic service is highlighted as an example of digitalization that provides citizens with access to state services and documents. Based on the conducted research, the conclusion is drawn that the development of e-democracy requires comprehensive legal regulation aimed at minimizing risks and ensuring its effective implementation. The integration of digital technologies into public administration creates conditions for strengthening the rule of law, building trust in public institutions, and improving the quality of administrative services, which are prerequisites for the sustainable development of a democratic legal state. It is emphasized that the integration of digital technologies into public administration will contribute to strengthening democratic values, increasing trust in authorities, and ensuring the sustainable development of society.

Key words: e-democracy, e-governance, information society, democratic processes, public administration, legal regulation, digital technologies.

Розвиток цифрових технологій відіграє ключову роль у визначенні вектора трансформації сучасного суспільства. На ці технології покладаються значні очікування, зокрема щодо потенційної повної перебудови соціальних структур, формування цифрової реальності, яка може замінити традиційну [1, с. 66]. Подібні прогнози активно поширюються і стосовно політичної системи. Інтернет-технології розглядаються як основа для кардинальних змін у політичній сфері, спрямованих на забезпечення демократичних перетворень у системі публічної влади, або як інструмент для вирішення існуючих проблем взаємодії громадян із державними інститутами.

У цьому контексті електронна демократія виступає не лише як технічне рішення, але й як важливий соціально-політичний феномен, що відображає новий рівень взаємодії громадян з органами влади. Її потенціал полягає у сприянні прозорості, участі та підзвітності, що є невід'ємними складовими демократичного суспільства [2, с. 21]. Разом з тим, її реалізація потребує глибокого теоретичного осмислення та практичного впровадження, враховуючи як можливості, так і ризики, пов'язані з цифровізацією публічного управління.

Якщо розглядати концепцію інформаційного суспільства в цілому, то електронна демократія як її складова, на сьогодні найменш розроблена. Серед найвідоміших представників наукової спільноти, які займалися дослідженням електронної демократії та її співвідношенням з інформаційним суспільством, варто виділити дослідника із США – І. Масуду, який сформулював саму концепцію формування інституту демократії, ґрунтуючись на сучасних технічних, наукових та інформаційних досягненнях.

Так, науковець стверджував, що інтенсифікація масового виробництва інформації, а також висока швидкість її передачі вимагають не лише регулювання такої системи, але й інтеграції останньої на державному рівні. І. Масуда також зазначав, що інформаційна система об'єднує в собі як людей, так і речі, наряду із символічними об'єктами [3, с. 121].

І. Масуда також підкреслював, що представницька демократія була найбільш ефективною для індустріального суспільства, проте вона не є настільки ефективною у контексті інформаційного суспільства. Якщо розглядати саме інформаційне суспільство, то в ньому найбільш ефективною стає демократія участі, яка може бути досягнута

виключно за рахунок новітніх технологічних та інформаційних розробок [3, с. 87].

I. Масуда виділив шість принципів демократії участі, які стали фундаментальними для інформаційного суспільства:

- рішення ухвалюються за згодою максимальної кількості громадян;
- рішення, що мають політичний характер, ухвалюються виключно шляхом переконання та через досягнення загальної згоди;
- вигоди та доходи, які формуються в суспільстві, розподіляються між усіма громадянами;
- поширеність і доступність усієї політичної інформації;
- громадянська синергія, яка діє в межах політичних рішень;
- більша кількість громадян, а в ідеалі всі громадяни беруть участь в ухваленні політичних рішень, на яких базується побудова ефективної державної системи з максимальним рівнем легітимності [3, с. 94–95].

У рамках теоретичних досліджень електронної демократії її моделі поділяються на два основні види: пряму демократію та комунітарну демократію [4; 5]. Перша концепція ґрунтується на підходах, близьких до ідей I. Масуди, зокрема акцентує на прямій участі громадян у процесах прийняття рішень. Подібні концепції були детально розроблені в працях таких дослідників, як Б. Барбер, Е. Коррадо та Ч. Файєрстоун [6; 7; 8].

Концепція комунітарної демократії, знайшла своє відображення в працях таких дослідників, як А. Етціоні та Р. Нібур. Їхні підходи розглядають Інтернет як ключовий простір для взаємодії громадян, де формуються нові соціальні зв'язки на основі професійних чи споживчих характеристик [9; 10]. Представники цього підходу також виокремлюють деякі особливості інтернет-спільнот:

- формування низки субкультур, які розвиваються в самостійній культурі;
- наявність інтерактивних ресурсів, що забезпечують отримання зворотного зв'язку найбільш оперативним і масштабним способом, що стимулює розвиток системи;
- стабільність аудиторії, її велика чисельність, а також регулярна відвідуваність [9; 10].

А. Етціоні, американський соціолог, став засновником концепції теледемократії, основною ідеєю якої є твердження, що розвиток сучасної демократичної держави може бути реалізоване лише у супроводі розвитку дистанційних засобів комунікації, які за своєю суттю є масовими [9, с. 90]. Також А. Етціоні наголошував, що всі важелі управління мають бути не в руках держави, а у суспільства. Мережеві суспільства у своїй діяльності керуються іншою системою управління, відмінною від тієї, що базується на ієрархії. Вони мають такі характерні риси: повна автономність усіх членів; наявність декількох лідерів; добровільність участі громадян у відносинах; спільні цілі та завдання; багатогранність рівнів взаємодії [9, с. 154].

У своїх працях Р. Нірбур, американський соціолог і фахівець у галузі інформаційних технологій, акцентував увагу на тому, що Інтернет є інструментом, здатним урівноважити суспільні відносини, зокрема між громадянами та політичними елітами. Прихильники цієї моделі демократії відзначають, що її основою є самоврядування, яке можна реалізувати через участь громадян в електронних опитуваннях без залучення посередників. Крім того, Інтернет розглядається як механізм, що підвищує прозорість і підзвітність державних інституцій [10, с. 90].

Як бачимо, електронна демократія пропонує перспективні можливості для розширення участі громадян у політичних процесах, проте її ефективна реалізація залежить від розвитку відповідних технологій, нормативно-правового регулювання та подолання існуючих викликів, пов'язаних із забезпеченням доступності, прозорості та легітимності демократичних інструментів.

Відповідно до рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи, електронна демократія повинна включати наступні ключові елементи:

- участь громадян у роботі парламенту;
- обговорення законопроектів та голосування за їх прийняття;
- забезпечення відкритості інформації судового характеру;
- дискусії щодо політичних пропозицій.
- електронні вибори, що передбачають голосування за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та підрахунок голосів із використанням інноваційних методів;
- електронні референдуми;
- збір думок громадян з актуальних питань, включаючи прийняття зауважень та рекомендацій;
- проведення опитувань населення [11].

Зазначені елементи не є вичерпним переліком умов для функціонування електронної демократії. Важливим її компонентом також є електронний уряд як інструмент надання державних послуг.

Ці процеси є не лише частиною електронної демократії, але й елементами концепції «ефективної держави», яка передбачає реформування державного управління через інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій. Основними цілями цього підходу є підвищення довіри до держави, покращення якості наданих послуг та розвиток прозорості управлінських процесів [12, с. 79].

Для реалізації цієї концепції важливим є нормативне регулювання. Важливо зауважити, що на сьогодні, в Україні сформовано ґрунтовне нормативно-правове забезпечення для розвитку інформаційного суспільства, ключовим елементом якого є електронне урядування. Регулювання цієї галузі здійснюється через систему правових актів, що включає понад 10 законів, близько 30 постанов та понад 20 розпоряджень Кабінету Міністрів України.

Розвиток електронного урядування можна охарактеризувати через основні напрями його регулювання, серед яких: концептуальні та стратегічні засади, організація електронного документообігу та використання електронного цифрового підпису, впровадження електронних послуг, залучення громадян до процесу прийняття управлінських рішень, забезпечення захисту інформації та персональних даних, а також функціонування і наповнення веб-ресурсів та веб-сторінок.

Особливу увагу варто приділити Концепції розвитку електронного урядування в Україні від 20.09.2017 № 649-р, яка базується на п'яти ключових компонентах: взаємодія «уряд – громадянин» (Government to Citizen, G2C), «споживач – уряд» (Consumer to Government, C2G), «уряд – уряд» (Government to Government, G2G), «уряд – бізнес» (Government to Business, G2B) та «уряд – суспільні організації» (Government to Nongovernmental Organization, G2N) [13].

Так, компонент G2C забезпечує активну участь громадян у процесах урядування через механізми зворотного зв'язку, підтримку демократичних принципів і модернізацію державних послуг. Компонент C2G охоплює взаємодію громадян з урядом у питаннях оподаткування, виборів і проведення перепису, зокрема через електронну демократію, що включає дискусії, залучення громадськості до політики та контроль за діяльністю органів влади в електронному середовищі.

Компонент G2G орієнтований на підвищення ефективності публічного управління за допомогою цифрових інструментів, таких як електронний секретаріат, поліція, суд і глобальні мережі, що сприяють оптимізації витрат і посиленню стратегічних зв'язків.

Компонент G2B фокусується на взаємодії уряду з бізнесом через електронні послуги, включаючи подання декларацій, сплату податків і отримання ліцензій, що спрощує адміністрування та сприяє прозорості.

Компонент G2N спрямований на розвиток електронного суспільства, яке стимулює формування громадянських ініціатив, асоціацій і партнерств для забезпечення зростання добробуту громадян [13].

Реалізація принципів електронного урядування є фундаментальною складовою розвитку цифрової економіки та формування цифрового ринку в Україні, що створює перспективи для його подальшої інтеграції до єдиного цифрового ринку ЄС у межах стратегії EU Digital Single Market [14].

Серед ключових досягнень цифрової трансформації в Україні варто виділити й електронний сервіс «ДІЯ», який став втіленням концепції цифрової держави. Цей сервіс, розроблений Міністерством цифрової трансформації, включає мобільний застосунок і веб-портал, які було запущено у 2020 році [15]. «ДІЯ» забезпечує зручний доступ до цифрових документів, таких як паспорти, водійські посвідчення та документи про освіту, а також надає можливість користуватися численними державними послугами, серед яких реєстрація бізнесу, оплата податків, зміна місця реєстрації і т.д. Станом на початок 2025 року, у мобільному застосунку доступні більше 30 послуг, на порталі – понад 120. А кількість користувачів «Дії» становить майже 22 мільйони [15].

Отже, інтернет-технології, з одного боку, виступають ключовим засобом комунікації, що сприяє формуванню платформи для дискусій і обговорення політичних процесів, а з іншого – підкреслюють важливість інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення демократичних процесів. При цьому слід враховувати, що інтернет, активізуючи публічність політики, встановлює певні межі. Демократичні інститути адаптуються

до технологічних змін, водночас здійснюючи контроль над їх впровадженням для оптимізації демократичного управління.

Така категорія, як електронна демократія, не може бути відсутньою в жодній демократичній системі сучасного світу. На цьому етапі розвитку суспільства демократична система просто не може відповідати вимогам соціально-економічного простору без електронного управління. Така ситуація зумовлена масовою інформатизацією практично всіх сфер сучасного суспільства.

У Рекомендаціях Ради Європи щодо електронної демократії (Recommendation CM/Rec(2009) [16] зазначено, що «електронна демократія є однією з кількох стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів і демократичних процесів, а також поширення демократичних цінностей».

Таким чином, слід зазначити, що розвиток електронної демократії та інтеграція цифрових технологій у державне управління виступають ключовими чинниками трансформації сучасного суспільства. Електронна демократія розглядається не лише як засіб оптимізації демократичних процесів, але й як фундаментальний компонент інформаційного суспільства, спрямований на підвищення ефективності, прозорості та інклюзивності інституцій публічної влади. Її реалізація потребує всебічного підходу, що охоплює нормативно-правове забезпечення, інституційну готовність та технічну підтримку, які забезпечують рівний доступ громадян до політичної участі та управлінських процесів. Це створює передумови для поглиблення демократичних цінностей, зміцнення довіри до державних інституцій та формування суспільства, орієнтованого на сталий розвиток у цифрову епоху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sydorenko N., Pakulova T., Naumyk A. Theoretical and applied approach to reforming the system of administrative services as a key factor in the transition of Ukraine to the concept of a «service state» implementation. *Grail of science*. 2023, 31. С. 64–67. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.15.09.2023.09> (дата звернення: 09.01.2025).
2. Наумик А. С., Кондратова Я. М. Правова держава і громадянське суспільство: історія державно-правової думки в контексті публічного управління та адміністрування. *Журнал «UNIVERSUM»*. 2024, 7. С. 19–23.
3. Masuda I. The Information Society as Post-Industrial Society. Washington, USA: World Future Society, 1981. 171 p.
4. Сидоренко Н. Сучасні тенденції розвитку публічного управління. *Аспекти публічного управління*. 2022, 10(3). С. 59–63. DOI: <https://doi.org/10.15421/152220>.
5. Ковалів М.В., Єсімов С.С., Ярема О.Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
6. Barber, B. R. Justifying justice: Problems of psychology, measurement, and politics in Rawls. *American Political Science Review*, 1975. 69(2), 663–674.
7. Corrado M., Chapter One. Two Models of Criminal Justice. *UNC Legal Studies Research Paper*. URL: <https://ssrn.com/abstract=2757078>. (дата звернення: 09.01.2025).
8. Firestone, S. E.. Legal Education: From Illusion to Reality. *Can. Cmty. LJ*, 1985. 8, p.109–116.
9. Etzioni A. The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda. New York: Google Scholar. Frank, R.H., 1993. P. 154.
10. Niebuhr R. The nature and destiny of man. Presbyterian Publishing Corp. 2001 p. 186.
11. Commission guidance on the application of Union data protection law in the electoral context. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0638&rid=7>. (дата звернення: 09.01.2025).
12. Сидоренко Н., Шевченко С. Електронне урядування та ІКТ як інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби. *Аспекти публічного управління*. 2020, 5. с. 72–81. URL: <http://www.aspects.org.ua/> (дата звернення 11.01.2025).
13. Концепція розвитку електронного урядування в Україні, затверджена розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>. (дата звернення 11.01.2025).
14. European Commission. A digital single market strategy for Europe. Brussels.2015. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/568325/EPRS_BRI\(2015\)568325_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/568325/EPRS_BRI(2015)568325_EN.pdf). (дата звернення: 19.01.2025).
15. ДІЯ: офіційна сторінка. URL: <https://center.dia.gov.ua/> (дата звернення: 19.01.2025).
16. Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39>. (дата звернення: 19.01.2025).